

1. Tétel

Jel és jelrendszer

Minden olyan dolog **jel**, amely önmagán kívül valami másra utal. A jelnek mindig jelzésértéket tulajdonítunk. A világ összes dolgát értelmezhetjük jelként, ha a kommunikáció céljával kívánjuk felhasználni. A kommunikáció legfontosabb eszköze a nyelv. A nyelv felbontható nyelvi jelekre (szókészlet) és az ezeket összekapcsoló szabályrendszerre (grammatika).

Jellemzői: - érzékszerveinkkel felfogható legyen (látható, tapintható, hallható)

- a jelek egyszerűbbek, mint a valóság
- az emberek közötti kommunikációban vannak jelen
- összefüggenek egymással, jelrendszereket alkotnak
- önmaguknál többet jelentenek

A jel felépítése:

jelölő (jeltest) ----- jelölt (jelenség)
jelentés

Jelölt: A valóság egy darabja, illetve annak a tudatunkban megjelenő pszichikai képe.

Jelölő: Hangsor vagy betűsor, ami a jelöltre utal.

Jelentés: A jelölő és a jelölt közötti kapcsolat, amit a dolognak, jelenségnek tulajdonítunk.

A jelekkel foglalkozó tudományt **szemiotikának** nevezzük. A jeleket sokféleképpen osztályozhatjuk.

Keletkezésük szerint is csoportosíthatjuk őket:

- **természetes jelek**
- **mesterséges jelek**

Jelölő és a jelölt közötti kapcsolat alapján:

- **ikon**: a kettő között képszerű hasonlóság van. Pl.: igazolványkép, piktogramok, hieroglifák, sematikus ábrák
- **index**: a jelölő és jelölt között fizikai kapcsolat van. Pl.: étel és illata, ujjlenyomat. például index egy állat lábnyoma, egy 50 kilométerre lévő vulkán torkából előgomolygó 15 km magasságú füstoszlop,
- **szimbólumok**: a jelölő és jelölt közötti kapcsolat hagyományon alapul. Pl.: szín szimbolika, saját név (leírt),

A nyelvi jel megegyezésen, hagyományon és konvención alapul. A nyelvi jelet tehát önkényesnek tartjuk, mert ugyanarra a dologra más jelölt is vonatkozhat. Vannak a nyelvben olyan jelek, melyekben a jelölő és a jelölt között szorosabb a kapcsolat. Ezek hangalakjukkal idézik fel az adott jelentést (hangutánzó, hangulatfestő szavak).

A nyelvi jeleket grafikusán is rögzítjük különböző **írásrendszerekkel**.

Ennek többfajta változata van:

- kép- és fogalomírás: pl.: hieroglifa
- szótagírás, nyelvi jelek: pl.: kínai írás
- betűírás: latin írás, görög írás, cirill betű, rovásírás

A **nyelvi jelrendszer** a legegyszerűsebb, minden ember által használt kifejezési eszköz. A nyelv tehát antropológiai sajátosság és univerzális jellegű. Minden nyelvnek van jelkészlete, szókészlete, a szavak, mondatok kombinálhatóságára, összekapcsolódására vonatkozó szabálya.

A **nyelv**: az emberi megismerés eszköze, a társas érintkezésben tölti be szerepét, társadalmi jelenség, az emberiség története során fejlődött ki, őrzi az emberi tudást, egyidős magával az emberi társadalommal, elválaszthatatlan a gondolkodástól, a legáltalánosabb (vagy legegyszerűsebb) jelrendszer, az egész emberiség sajátja.

A **beszéd**: jelek, elemek, szerkezetes egységek artikulált emberi beszédhangokkal megvalósuló rendszerhálózata. A beszéd képessége velünk született, de beszélni csak társas tevékenységben tanulunk meg. A beszéd egyéni produktum, amely megszámlálhatatlan változatokban létezik. A beszélő ember teremtő, kreatív tevékenységének eredménye.

A legkisebb nyelvi jel a **szóelem (morféma)**, amely már jelentéssel rendelkezik. Két alapvető formája a *tő-* és a *toldalékmorféma*. A nyelvi szintek legalsó szintjén lévő hangokat nem soroljuk a nyelvi jelek közé, de belőlük épülnek fel a morfémák, ezért jelelemnek hívjuk őket. Tágabb értelemben jeleknek tekintjük a nagyobb nyelvi egységeket: a *szavakat (lexémákat)*, a *szószerkezeteket (szintagmákat)*, valamint a *mondatokat*.